

УДК 327.39(477+438)

DOI:10.24144/2078-1431.2021.1(26).82-93

Віра Мойсюк,
співробітниця НН інституту
євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Розпад Радянського Союзу та поява на міжнародній арені нових незалежних країн зумовили необхідність концептуальних змін у зовнішньополітичній стратегії ФРН щодо Центрально-Східної Європи загалом і України зокрема.

У статті проаналізовано еволюцію українсько-німецьких відносин під час канцлерства Ангели Меркель, коли двостороння взаємодія була особливо динамічною. На початку свого урядування Україна розглядалась Ангелою Меркель винятково у контексті взаємодії з Російською Федерацією, яка була для Німеччини основним економічним партнером. Водночас повноправне членство України у Європейському Союзі розглядалось німецьким керівництвом як передчасний крок.

Російська анексія Кримського півострова у 2014 році та агресія на Сході України поклали початок розвіюванню німецьких ілюзій щодо взаємодії з РФ. Підтримка сепаратистів на Донбасі значно погіршила німецько-російські відносини та водночас трансформувала співпрацю ФРН з Україною.

З початку російсько-українського конфлікту канцлерка Ангела Меркель зайняла принципову позицію щодо агресії РФ, прагнучи вирішити конфлікт на Сході України, відновити стабільність у регіоні та сприяти українським євроінтеграційним прагненням. Українська криза відіграла основну роль у посиленні міжнародного значення ФРН, зокрема зробила її лідером на європейській політичній арені, перетворивши на «середню силу», яка послідовно захищає Україну.

Ключові слова: *німецько-українська взаємодія, європейські структури, анексія Криму, російська агресія на Сході України, європейські та євроатлантичні прагнення.*

The dissolution of the Soviet Union and the emergence of new independent countries in the international arena necessitated conceptual changes in Germany's foreign policy strategy for Central and Eastern Europe in general and Ukraine in particular. Effective cooperation with CEE countries is one of the priorities of German diplomatic relations, as it views these countries as a kind of «junior partners», and a successful example of Germany's Euro- and Euro-Atlantic integration strategy motivates the CEE region to take more active action on the path to European integration.

For Ukraine, Germany is one of the key actors in the system of international relations, the «locomotive» of European organizations, on the position of which depends the further European and Euro-Atlantic integration of the Ukrainian state.

The article analyzes the evolution of Ukrainian-German relations during Angela Merkel's chancellery, when bilateral interaction was particularly dynamic. At the beginning of her rule, Ukraine was considered by Chancellor Merkel only in the context of cooperation with the Russian Federation, which was Germany's main economic partner.

Merkel's position on finding a new formula for German-Ukrainian cooperation within the EU was limited to the European Neighborhood Policy and the Eastern Partnership. At the same time, Ukraine's full membership in the European Union was seen by the German leadership as a hasty step.

Russia's annexation of the Crimea in 2014 and the aggression in eastern Ukraine began to dispel German illusions about cooperation with Russia. Support for the separatists in the Donbas has significantly worsened German-Russian relations and at the same time transformed Germany's cooperation with Ukraine.

From the very beginning of the Russian-Ukrainian conflict, Chancellor Angela Merkel has taken a principled position on Russia's aggression, seeking to resolve the conflict in eastern Ukraine, restore stability in the region and promote Ukraine's European integration aspirations. The Ukrainian crisis has played a key role in strengthening Germany's international importance, in particular, making it a leader in the European political arena, turning it into a «middle power» that has consistently defended Ukraine.

Keywords: *German-Ukrainian interaction, European structures, annexation of Crimea, Russian aggression in the East of Ukraine, European and Euro-Atlantic aspirations.*

Возз'єднання ФРН та НДР в єдину державу у 1990 році, а також здобуття Україною незалежності у 1991 році стали складовими глобальних трансформацій, що відбувалися у Європі у кінці 1980-х років.

Після проголошення незалежності України перед об'єднаною Німеччиною постала проблема переорієнтації зовнішньополітичних підходів щодо відносин з державами ЦСЄ, а також побудови міждержавних відносин з новими державами, зокрема з Україною. Де-факто за часів СРСР у Німеччині не існувало теоретичних концепцій та практичних дій щодо політико-економічних відносин з Українською Радянською Соціалістичною Республікою, яка фактично була позбавлена державного суверенітету у сфері міжнародних відносин [1].

В українських зовнішньополітичних документах перших років незалежності не зазначалася пріоритетність побудови міждержавних відносин з ФРН, але були означені євроінтеграційні прагнення України долучитись до головних європейських структур, впливовим членом яких є Німеччина [1].

Позицію України щодо Європейського Союзу на законодавчому рівні вперше було означено у Постанові ВРУ від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України», де Україна вперше заявила про євроінтеграційні прагнення [2].

Головним нормативним документом, який до підписання Угоди про асоціацію був основою співпраці України з ЄС, стала Угода про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС, підписана 14 червня 1994 року

(чинності набула 1 березня 1998 року) [3]. Саме ФРН забезпечила вагомий прогрес у підготовці проєкту Угоди про партнерство. Зокрема, на переговорах 8-9 липня 1993 року у Брюсселі було погоджено принципи постійного політичного діалогу між Україною та ЄС.

Особливо різною динаміка українсько-німецьких відносин була з 2005 року, коли федеральним канцлером Німеччини обрали Ангелу Меркель. Цей період характеризується і жорстким несприйняттям Німеччиною ПДЧ України в НАТО, і позитивним ставленням до євроінтеграційних прагнень шляхом ратифікування Угоди про асоціацію з ЄС та підтримкою української позиції у протидії агресії РФ [4].

Ангела Меркель обрана канцлером Федеративної Республіки Німеччини 21 листопада 2005 року і очолила так звану «велику коаліцію» ХДС/ХСС і СДПН. Це була перша жінка – федеральний канцлер ФРН, а також наймолодший федеральний канцлер (51 рік) за всю історію Німеччини. Окрім цього, Меркель стала першою представницею на цій посаді так званих нових федеральних земель колишньої НДР та першим канцлером з освітою в галузі природничих наук [5].

З приходом до влади Ангела Меркель сприяла прагматичному розвитку міждержавних відносин з Російською Федерацією. У своєму першому урядовому виступі в Бундестазі Меркель акцентувала саме на питанні стратегічного партнерства між Німеччиною та Росією, назвавши її не лише важливим економічним партнером Німеччини, а й союзником у питаннях боротьби з міжнародним тероризмом та незамінною державою у забезпеченні політичної стабільності на європейському континенті [6].

У 2005-2006 роках, у період українсько-російських «газових війн», Німеччина демонструвала стриману позицію, не бажаючи ускладнювати відносини з російським «Газпромом», хоч одночасно і закликала Росію приєднатися до Європейської енергетичної хартії, що спрямована на запобігання монополізації європейського енергетичного ринку [7].

Після Помаранчевої революції відносини Німеччини з Україною охололи. У 2006 році Ангела Меркель у виступі з урядовою заявою щодо європейської політики зазначила: *«У найближчому майбутньому ми не зможемо нікому давати обіцянки стосовно перспектив членства»* [8]. Перешкодою успішної інтеграції України були тоді значне поширення корупції та низький рівень підтримки в Україні шляху до ЄС та НАТО [4].

Реальна можливість вступити до Північноатлантичного альянсу з'явилася у 2008 році, коли під час Бухарестського саміту обговорювалось питання надання Україні та Грузії Плану дій щодо членства в НАТО [4]. Тоді Німеччина разом із Францією, Іспанією, Італією та Люксембургом стала головним опонентом щодо надання Україні ПДЧ [9], проявляючи стриманість та вважаючи таке рішення передчасним кроком.

Перехід ФРН від активної підтримки українських євроінтеграційних прагнень до супротиву перш за все був пов'язаний із об'єктивними факторами. Основним чинником впливу на зміну позиції Німеччини стала стратегія багатовекторності України, що серед німецьких науковців отримала назву «Schaukelpolitik» – «політика маятника» [10].

Хоча більшість все ж відзначає, що основним фактором такої позиції була не стільки відсутність підтримки з боку українського суспільства євроатлантичного шляху, як жорстка реакція Росії на зближення України з НАТО. Без Росії Німеччина та інші держави-противниці ідеї ПДЧ для України не бажали формувати «нову європейську архітектуру безпеки» [11].

Нова формула відносин між ЄС та Україною була започаткована ініціативою ЄС «Східне партнерство» (СхП), затвердженою на Празькому саміті 7 травня 2009 року. Ініціатива була спрямована на шість держав Східної Європи та Південного Кавказу: Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову та Україну [12].

Для Німеччини ж Східне партнерство означало частину Європейської політики сусідства. Пропозицію щодо Європейської політики сусідства (ЄПС) підготувала у 2004 році Єврокомісія як особливий підхід ЄС до співпраці з країнами, що не стали частиною європейського розширення. Європейська політика сусідства не передбачає можливості членства для держав, що належать до категорії сусідів, відповідно й для України [13].

Із приходом в Україні до влади Віктора Януковича тема української євроінтеграції стала більш обговорюваною. У листопаді 2010 року на саміті «Україна – ЄС» було схвалено план дій щодо скасування короткострокових віз у ЄС для громадян України, хоч він і не був гарантією автоматичного надання безвізового режиму [14].

Напруження у німецько-українських відносинах з'явилося після арешту та судового процесу над лідеркою української опозиції Юлією Тимошенко у жовтні 2011 року за перевищення службових повноважень при підписанні газових угод із Росією. Уповноважений німецького федерального уряду з прав людини Маркус Ленінг засудив «вибіркове та політично мотивоване правосуддя щодо Тимошенко» [15]. Внаслідок цього Німеччина виступила проти включення до Угоди про асоціацію положення про перспективу членства України в ЄС [4].

У період президентства Віктора Януковича курс євроатлантичної інтеграції України теж зазнав стратегічного удару. У 2010 році Янукович ліквідував Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО і Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України. У тому ж році було підписано Харківські угоди щодо перебування Чорноморського флоту у Севастополі, якими було активізовано процес віддалення від курсу вступу до НАТО [16].

У листопаді 2013 року Віктор Янукович зупинив переговори з ЄС щодо підписання Угоди про асоціацію та заявив про готовність України приєднатись до Митного союзу, очолюваного Росією. Це рішення нібито було ухвалене «в інтересах національної безпеки України» [14].

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС було заплановане на саміті у Вільнюсі 28 листопада 2013 року. Але після таємної зустрічі Януковича з Володимиром Путіним у Сочі процес підписання було зірвано. В Україні ці події призвели до Євромайдану – найбільшого мітингу опозиційних сил за період президентства Віктора Януковича [14].

Російська агресія стала поштовхом до запровадження Німеччиною нового формату співпраці з Україною – безпекового. 31 січня-2 лютого 2014 року у Мюнхені відбулась 50-та щорічна конференція з питань безпеки, де Німеччина ухвалила рішення розширити участь у військових операціях за кордоном [17].

17 лютого 2014 року у Берліні відбулася зустріч Ангели Меркель з Арсенієм Яценюком та Віталієм Кличком, де вони обговорили можливі варіанти врегулювання ситуації. Ця зустріч стала одним із проявів визнання української опозиції європейськими політиками на вищому рівні. Пізніше відбулася зустріч Ангели Меркель з тодішнім французьким президентом Франсуа Олландом, де основною темою обговорення було питання політичної кризи в Україні та шляхів її вирішення [18].

Російська анексія Кримського півострова та її інвазія на територію Східної України у 2014 році змінили ставлення німецького суспільства загалом та безпосередньо канцлерки Ангели Меркель до українських подій. Із самого початку російської агресії проти України ФРН принципово виступала на українському боці та регулярно погрожувала Росії санкціями за незаконне приєднання території та підтримку сепаратистів, через що російсько-німецькі відносини значно погіршилися. Але одразу до активних різких дій Німеччина не переходила, оскільки сподівалась на адекватний діалог і, крім того, все ще залежала від енергоносіїв РФ [19].

Під час засідання Європейської Ради у березні 2014 року Німеччина підтримала рішення про запровадження трьохрівневих санкцій проти Російської Федерації. Також заплановане проведення саміту «G8» у Сочі було скасовано, натомість було оголошено про його перенесення у Брюссель у форматі «Групи семи». Другий рівень призупинив процес лібералізації в'язового режиму Росії та ЄС на невизначений термін, а третій запровадив перелік економічних санкцій [20].

Водночас Німеччина багато втрачає через санкції, запроваджені проти Росії через агресію на Сході України, оскільки довгий час Російська Федерація була провідним економічним партнером ФРН. За дослідженням Інституту світової економіки в Кілі серед країн Заходу втрати Німеччини у торгівлі становлять 40%, у той час як інші великі геополітичні гравці страждають набагато менше (Велика Британія – 7,9%, Франція – 4,1%, США – 0,6%) [21].

Тим не менше, тодішній міністр фінансів Німеччини Вольфганг Шойбле у березні 2014 року запевнив, що ФРН продовжить підтримувати Україну, незважаючи на негативні наслідки для німецької економіки [22]. Безсумнівним позитивом впровадження санкцій стало те, що Німеччина та ЄС загалом перестали сприймати Україну як нерозвинену частину постсоціального простору, а почали виділяти її як політико-культурну самість [23].

21 березня 2014 року, після Євромайдану, у Брюсселі представники України та Європейського Союзу підписали політичну частину Угоди про асоціацію [24]. Її економічну частину було підписано пізніше, 27 червня того ж року. Від часу підписання угоди розпочався процес її ратифікації

усіма державами-членами ЄС. Першими країнами, які ратифікували Угоду про асоціацію між ЄС та Україною, стали Литва, Латвія, Болгарія та Румунія. Німеччина ж число перших не очолила, оскільки проти ратифікації Угоди були «ліві», які не бажали вступати з РФ у конфлікт. Реальна позиція «лівих» пояснювалась також тим, що джерелом їхнього походження є німецький комунізм та соціалізм, виразники якого завжди були лояльними до Росії [25]. Але представників проросійської політичної стратегії виявилось небагато відносно прихильної більшості, тому 26 червня 2015 року Німеччина стала п'ятнадцятою країною Європейського Союзу, яка схвалила Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [26].

Що стосується російсько-українського конфлікту на території України, то ФРН виступає ініціаторкою мирного врегулювання і продовжує брати активну участь у дипломатичних заходах міжнародного рівня щодо вирішення конфлікту. Наприклад, від червня 2014 року, коли у Нормандії на зустрічі міністрів закордонних справ ФРН, Франції, України та Росії було створено дипломатичну групу «Нормандська четвірка» [27], ФРН постійно ініціює регулярні зустрічі у «нормандському форматі» для вирішення українського питання.

Остання така зустріч відбулася 9 грудня 2019 року в Парижі, вперше після трирічної перерви, за участі Німеччини, Франції, України та РФ. Під час зустрічі було обговорено внесення змін до Мінських угод та так звану формулу Штайнмаєра [28] про імплементацію Комплексу заходів щодо виконання Мінського протоколу [29]. Основними результатами «нормандського» саміту 2019 року стали домовленість про обмін ув'язненими «всіх на всіх» та дотримання Президентом України Володимиром Зеленським «червоних ліній».

Німеччина позитивно ставилась до процесу отримання Україною безвізового режиму. Остаточне рішення про безвізові поїздки для українських громадян було ухвалене Радою міністрів ЄС 11 травня 2017 року. 17 травня у Страсбурзі відбулось урочисте підписання документа про запровадження безвізового режиму. Відповідний документ підписали тодішній голова Європарламенту Антоніо Таяні та Кармело Абела, міністр внутрішніх справ Мальти, яка тоді головувала у Раді ЄС. Присутнім з українського боку був Президент України Петро Порошенко. Рішення про безвізовий режим набуло чинності 11 червня 2017 року [30].

Євроінтеграційні прагнення України логічно переплітаються з розвитком співробітництва з Німеччиною як одним з провідних членів Європейського Союзу, адже здобуття Україною незалежності у 1991 році сприяло її природньому вибору на користь Європи та поклало початок динамічним відносинам з ФРН через призму зв'язків України з ЄС [23].

23 грудня 2014 року за ініціативи президента Петра Порошенка Верховною Радою було ліквідовано позаблоковий статус, а у закони «Про основи національної безпеки» [31] та «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [32] внесено зміни щодо європейських та євроатлантичних прагнень України. 21 лютого 2019 року набули чинності зміни до Конституції, які закріплюють курс України на інтеграцію до ЄС та

НАТО, що «сприятиме реалізації європейського та євроатлантичного вибору» [33].

Отже, українсько-німецькі відносини протягом їхнього становлення характеризувались певною динамікою, на яку впливали і розвиток міжнародної взаємодії, і внутрішньополітичні особливості обох країн. Європейські та євроатлантичні прагнення України часто сприймалися Німеччиною крізь призму російсько-німецьких відносин, оскільки Росія – головний економічний партнер Німеччини.

Агресія з боку РФ спричинила більш активний розвиток українсько-німецьких відносин, але водночас у ФРН ще зберігається тенденція до більшої зацікавленості у відносинах з РФ як економічно вигідним партнером.

У перспективі інтерес ФРН до України може залишатись на високому рівні за двох різних сценаріїв [34]. Перший означає, що ескалація російсько-українського конфлікту продовжуватиметься, відповідно безпекова ситуація в регіоні погіршуватиметься. Такий розвиток подій для України є песимістичним, оскільки тоді відносини з Німеччиною обмежаться безпековим фактором.

Другий сценарій передбачає активний процес реформування та боротьбу з корупцією як реальний доказ з боку України наміру стати частиною європейського простору.

Український позитивний приклад у подальшому Німеччина зможе використовувати як власне досягнення, що поглибить німецько-українську співпрацю і наблизить Україну до перспективи європейського та євроатлантичного членства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика: підручник // Геополітичне становище об'єднаної Німеччини. Київ, 2004. 296 с.
2. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 02.07.1993. № 3360-XII (втратила чинність від 01.07.2010 р.) // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. (втратила чинність). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012
4. Приймак Б. І. Євроінтеграційна та євроатлантична політика України у контексті двосторонніх відносин з ФРН у період канцлерства Ангели Меркель // Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки, 2018. № 18-19. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3564
5. Stefan Kornelius. Angela Merkel – Die Kanzlerin und ihre Welt // Verlag Hoffmann und Campe. 14. März 2013. 288 S.
6. Merkel A. Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel vor dem Deutschen Bundestag am 30. November 2005 in Berlin // Bulletin der Bundesregierung. Nr. 93-1. 30 November 2005. 36 S.
7. Україна у німецькому фокусі: як мінялася позиція Берліна. Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/03/21/7079125/>

8. Regierungserklärung durch die Bundeskanzlerin Angela Merkel zur Europapolitik: Stenografischer Bericht. Deutscher Bundestag, 35. Sitzung, Berlin, 11. Mai 2006.
9. Чи буде Україна в НАТО без ПДЧ? Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/12/2/3624980/>
10. Sam A. Integration oder Isolation? Die Ukraine und Belarus im Vorfeld der EU-Osterweiterung // Osteuropa. November/Dezember 2001. 1404 S.
11. Ukraine: Senator Lugar Meets New Government. Publicizes Ukrainian Request For a NATO MAP. January 16 2008. Wikileaks. URL: <https://wikileaks.org/cable/2008/01/08KYIV97.html>
12. Посольство України у Федеративній Республіці Німеччині. Східне партнерство / Міністерство закордонних справ України. 2015. URL: <http://germany.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/east-pertnership>
13. Сайт посольства Федеративної Республіки Німеччини в Україні. URL: <http://www.kiew.diplo.de>
14. Революція Гідності: згадаймо головне / Укрінформ. 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2122489-revolucia-gidnosti-zgadajmogolovne.html>
15. Beck M. Die Ukraine Prufstein für Europa // Frankfurter Allgemeine Zeitung. 2014. 6 S.
16. Беззуб І. Україна–НАТО: стан та перспективи взаємовідносин. Центр дослідження соціальних комунікацій НБУВ. 2015. URL: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2751:ukrajina-nato-stan-ta-perspektivi-vzaemovidnosin&catid=8&Itemid=350
17. У Мюнхені відкривається міжнародна конференція з безпеки. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1612457-u-myunheni_vidkrivae_tsya_mignarodna_konferentsiya_z_bezpeki_1904557.html
18. Трансформація російсько-німецьких відносин у контексті агресії Росії проти України / Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». 2016. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/transformacijarossijsko-germanskih-otnoshenij/>
19. Приймак Б. І. Трансформація зовнішньої політики Німеччини у зв'язку з кризою в Україні // Politicus: науковий журнал. 2017. № 4. С. 121-125.
20. Kleine Anfrage der Abgeordneten Dr. Alexander S. Neu und der Fraktion. Assoziierungs abkommen zwischen der Ukraine und der Europäischen Union. URL: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/18/010/1801083.pdf>
21. Німеччина зазнає найбільших збитків через санкції проти РФ – ЗМІ. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/14/7075046/>
22. Ромашенко С. Шойбле: Економіка ФРН справиться з наслідками кримської кризи // Deutsche Welle. 2014. URL: <http://www.dw.com/ru/шойбле-экономика-фрг-справится-с-последствиями-крымского-кризиса/a-17523218>
23. Промова Євгена Бистрицького щодо історичної відповідальності «Німеччина та Україна в Європі: відповідальність за минуле – обов'язки на майбутнє» 13 липня 2017 р. URL: <http://bystrytsky.org/vidpov17.htm>
24. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/984_011
25. Угода про асоціацію Україна-ЄС: фініш багаторічного марафону / Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/>
26. Дем'яненко М. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: стан та перспективи // Резонанс. 2017. № 7. С. 4–9. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2017/rez7.pdf>
27. 5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/>

28. Що таке «формула Штайнмаера» та чому на неї погодилась Україна // *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/sho-take-formula-shtajnmajyera-ta-chomu-na-neyi-pogodilas-ukrayina>
29. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в нормандському форматі 9 грудня 2019 року / Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>
30. Україна приваблює німецькі інвестиції й нарощує експорт автокомпонентів, сільськогосподарської продукції та одягу до Німеччини // *Automaster*. 2017. URL: <http://www.automaster.net.ua/drukujpdf/artukul/50110>
31. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19.06.2003. № 964-IV (зі змінами та доповненнями) // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
32. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010. № 2411-VI (зі змінами та доповненнями) // *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
33. Закон про закріплення євроатлантичного курсу України в Конституції набрав чинності // *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-konstytutciya-nato-ec/29782220.html>
34. Гетьманчук А. Аудит зовнішньої політики. Україна та Німеччина // *Європейська правда*. Інститут світової політики. 2016. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/>

REFERENCES

1. Kudriachenko, A., Rudych, F., Khramov, W. (2004). *Heopolityka: pidruchnyk* [Geopolitics: a textbook]. *Heopolitychne stanovysche obiednanoi Nimechyny* [Geopolitical position of united Germany]. Kyiv [in Ukrainian].
2. *Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro osnovni napriamy zovnishnoi polityky Ukrainy» vid 02.07.1993. № 3360-XII (vtrata chynnosti vid 01.07.2010 r.)* [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the main directions of Ukraine’s foreign policy” of July 2, 1993. № 3360-XII (expiration of 01.07.2010)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1993. № 37. st. 379. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text> [in Ukrainian].
3. *Uhoda pro partnerstvo i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskymy Spivotovarystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy vid 14.06.1994 r. (vtratyla chynnist)* [Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the European Communities and their Member States of 14 June 1994 (repealed)]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 [in Ukrainian].
4. Pryimak, B. (2018). *Yevrointehratsiina ta yevroatlantychna polityka Ukrainy u konteksti dvostoronnikh vidnosyn z FRN u period kantslerstva Anhely Merkel* [European integration and Euro-Atlantic policy of Ukraine in the context of bilateral relations with Germany during the Chancellery of Angela Merkel]. *Mizhnarodni vidnosyny. Serii: Politychni nauky* [International relations. Series: Political Science]. № 18-19. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3564 [in Ukrainian].
5. Stefan Kornelius. (2013). *Angela Merkel – Die Kanzlerin und ihre Welt*. Verlag Hoffmann und Campe [in German].
6. Merkel A. *Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel vor dem Deutschen Bundestag am 30. November 2005 in Berlin*. Bulletin der Bundesregierung. Nr. 93-1. 30 November 2005 [in German].
7. *Ukraina u nimetskomu fokusi: yak minialasia pozytsiia Berlina* [Ukraine in the German focus: how Berlin’s position has changed]. *Yevropeiska pravda* [European truth]. Re-

- trieved from <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/21/7079125/> [in Ukrainian].
8. Regierungserklärung durch die Bundeskanzlerin Angela Merkel zur Europapolitik: Stenografischer Bericht. Deutscher Bundestag, 35. Sitzung. Berlin, 11. Mai 2006 [in German].
  9. *Chy bude Ukraina v NATO bez PDCh?* [Will Ukraine join NATO without a MAP?] *Ukrainska pravda* [Ukrainian Pravda]. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/12/2/3624980/> [in Ukrainian].
  10. Sam A. Integration oder Isolation? Die Ukraine und Belarus im Vorfeld der EU-Osterweiterung. Osteuropa. November/Dezember 2001 [in German].
  11. Ukraine: Senator Lugar Meets New Government. Publicizes Ukrainian Request For a NATO MAP. January 16 2008. Wikileaks. Retrieved from <https://wikileaks.org/cable/2008/01/08KYIV97.html> [in English].
  12. (2015) *Posolstvo Ukrainy u Federatyvonii Respublitsi Nimechchyni* [Embassy of Ukraine in the Federal Republic of Germany]. *Skhidne partnerstvo* [Eastern Partnership]. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy* [Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. Retrieved from <http://germany.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/east-partnership> [in Ukrainian].
  13. *Sait posolstva Federatyvnoi Respubliki Nimechchyny v Ukraini* [Website of the Embassy of the Federal Republic of Germany in Ukraine]. Retrieved from <http://www.kiew.diplo.de> [in Ukrainian].
  14. (2017) *Revoliutsiia Hidnosti: zghadaimo holovne* [Revolution of Dignity: remember the main thing]. *Ukrinform* [Ukrinform]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2122489-revolucia-gidnosti-zgadajmogolovne.html> [in Ukrainian].
  15. Beck, M. (2014). Die Ukraine Prüfstein für Europa. Frankfurter Allgemeine Zeitung. [in German].
  16. Bezzub, I. (2015). *Ukraina–NATO: stan ta perspektyvy vzaiemovidnosyn* [Ukraine-NATO: state and prospects of relations]. *Tsentr doslidzhennia sotsialnykh komunikatsii NBUV* [NBUV Center for Social Communications Research]. Retrieved from http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2751:ukrajina-nato-stan-ta-perspektivi-vzaemovidnosin&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian].
  17. *U Miunkheni vidkryvaietsia mizhnarodna konferentsiia z bezpeky* [An international security conference opens in Munich]. *Ukrinform* [Ukrinform]. Retrieved from https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1612457-u_myunheni_vidkrivae_tsya_mignarodna_konferentsiya_z_bezpeki_1904557.html [in Ukrainian].
  18. (2016) *Transformatsiia rosiisko-nimetskykh vidnosyn v konteksti ahresii Rosii proty Ukrainy* [Transformation of Russian-German relations in the context of Russia's aggression against Ukraine]. *Nezalezhnyi analitychnyi tsentr heopolitychnykh doslidzhen «Borysfen Intel»* [Borisfen Intel Independent Analytical Center for Geopolitical Research]. Retrieved from <http://bintel.com.ua/uk/article/transformacijarossiisko-germanskih-otnoshenij/> [in Ukrainian].
  19. Pryimak, B. (2017). *Transformatsiia zovnishnoi polityky Nimechchyny u zviazku z kryzoiu v Ukraini* [Transformation of German foreign policy in connection with the crisis in Ukraine]. *Politicus: Naukovyi zhurnal* [Politicus: Scientific Journal]. № 4 [in Ukrainian].
  20. Kleine Anfrage der Abgeordneten Dr. Alexander S. Neu und der Fraktion. Assoziierungs abkommen zwischen der Ukraine und der Europäischen Union. Retrieved from <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/18/010/1801083.pdf> [in German].
  21. *Nimechchyna zaznaie naibilshykh zbytkiv cherez sanktsii proty RF – ZMI* [Germany suffers the greatest losses due to sanctions against Russia - the media]. *Yevropeiska pravda* [European truth]. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/14/7075046/> [in Ukrainian].

22. Romashenko, S. (2014). *Shoible: Ekonomika FRN spravytsia z naslidkamy krymskoi kryzy* [Schaeuble: The German economy will cope with the consequences of the Crimean crisis]. *Deutsche Welle*. Retrieved from <http://www.dw.com/ru/шойбле-экономика-фр-справится-с-последствиями-крымского-кризиса/a-17523218> [in Ukrainian].
23. (2017) *Promova Yevhena Bystrytskoho shchodo istorychnoi vidpovidalnosti «Nimechchyna ta Ukraina v Yevropi: vidpovidalnist za mynule – oboviazky na maibutnie»* [Speech by Yevhen Bystrytsky on the historical responsibility «Germany and Ukraine in Europe: responsibility for the past - responsibilities for the future»]. URL: <http://bystrytsky.org/vidpov17.htm> [in Ukrainian].
24. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27.06.2014* [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, dated 27.06.2014]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [The Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiynyi veb-portal* [Official web portal]. Retrieved from http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
25. *Uhoda pro asotsiatsiiu Ukraina-YeS: finish bahatorichnoho marafonu* [Ukraine-EU Association Agreement: the end of a multi-year marathon]. *Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/> [in Ukrainian].
26. Demianenko, M. (2017). *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: stan ta perspektyvy* [Association Agreement between Ukraine and the EU: status and prospects]. *Rezonans* [Resonance]. № 7. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/rezonans/2017/rez7.pdf> [in Ukrainian].
27. *5 normandskykh zustrichei do Zelenskoho. Yak kozhna z nykh zminyla khid viiny na Donbasi* [5 Norman meetings to Zelensky. How each of them changed the course of the war in the Donbass]. *Ukrainska pravda* [Ukrainian Pravda]. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/> [in Ukrainian].
28. *Shcho take «formula Shtainmaiera» ta chomu na nei pohodylas Ukraina* [What is the “Steinmeier formula” and why Ukraine agreed to it]. *Hromadske*. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/sho-take-formula-shtajnmajyera-ta-chomu-na-neyi-pogodilas-ukrayina> [in Ukrainian].
39. *Zahalni uzgodzheni vysnovky Paryzkoho samitu v Normandskomu formati 9 hrudnia 2019 roku* [General agreed conclusions of the Paris Summit in the Normandy format on December 9, 2019]. *Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho* [Official web-site of President of Ukraine Volodymyr Zelensky]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogosamitu-v-normandskomu-58797> [in Ukrainian].
30. (2017) *Ukraina pryvabliuie nimetski investytsii y naroshchuie eksport avtokomponentiv, silskohospodarskoi produktsii ta odiahu do Nimechchyny* [Ukraine attracts German investment and increases exports of automotive components, agricultural products and clothing to Germany]. *Automaster*. Retrieved from <http://www.automaster.net.ua/drukujpdf/artykul/50110> [in Ukrainian].
31. *Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsionalnoi bezpeky» vid 19.06.2003. № 964-IV (zi zminamy ta dopovnenniamy)* [Law of Ukraine «On Fundamentals of National Security» of June 19, 2003. № 964-IV (as amended)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian].
32. *Zakon Ukrainy «Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky» vid 01.07.2010. № 2411-VI (zi zminamy ta dopovnenniamy)* [Law of Ukraine “On the principles of domestic and foreign policy” of 01.07.2010. № 2411-VI (as amended)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> [in Ukrainian].

33. *Zakon pro zakriplennia yevroatlantychnoho kursu Ukrainy v Konstytutsii nabrav chynnosti* [The law enshrining Ukraine's Euro-Atlantic course in the Constitution has entered into force]. *Radio Svoboda* [Radio Liberty]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-konstytutciya-nato-ec/29782220.html> [in Ukrainian].
34. Hetmanchuk, A. (2016). *Audyt zovnishnoi polityky* [Foreign policy audit]. *Ukraina ta Nimechchyna* [Ukraine and Germany]. *Yevropeiska pravda* [European Truth]. *Instytut svitovoi polityky* [Institute of World Politics]. Retrieved from <http://www.eurointegration.com>.